

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ В ОБХВАТА НА СЕСТРИНСКАТА ПРАКТИКА ПРИ ПАЦИЕНТИ С ПСИХИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

Мирослава Илиева

*Катедра "Здравни грижи", Факултет по Обществено здраве и здравни грижи,
Русенски университет „Ангел Кънчев”*

BASIC ELEMENTS IN THE SCOPE OF NURSING PRACTICE IN PATIENTS WITH MENTAL DISEASES

Miroslava Ilieva

*Department of Healthcare, Faculty of Public Health and Healthcare,
Ruse University "Angel Kanchev"*

Резюме: Илюстрирането на обхвата на сестринската практика изисква ясно описание на работата и отговорностите на сестрите и предполага необходимостта да се проучи как те наистина разпределят времето си. Проучванията, ориентирани към общите грижи, се стремят да определят обхвата на сестринската практика, но все още малко проучвания досега са изследвали обхвата на практиката на медицинските сестри в психиатричните отделения. Професията на медицинските сестри отдавна е поела водеща роля в практикуването на грижи, основани на доказателства. Основаната на доказателства практика в сестринството може да бъде още по-важна за практикуващите медицински сестри в областта на психичното здраве. Обхватът на практиката на сестринските грижи е „пълният спектър от роли, функции, отговорности, дейности и способност за вземане на решения, за които индивидите в тази професия са образовани, компетентни и упълномощени да изпълняват". Той определя параметрите и границите, в рамките на които медицинските сестри практикуват и е важно за професията те да са ясно формулирани за да се гарантира, че сестринската практика може да отговори на потребностите на обществото. Тази информация за обхвата на практиката и стандартите може да послужи като ръководство за поддържащи политики и разпоредби, които да уреждат сестринската практика при пациентите с психични заболявания.

Ключови думи: сестринска практика, обхват, психични заболявания, психично здраве

Abstract: *Illustrating the scope of nursing practice requires a clear description of nurses' work and their responsibilities and suggests the need to examine how they actually allocate their time. General care-oriented studies have sought to determine the scope of nursing practice, but still little researches has yet examined the scope of nursing practice in psychiatric wards. The nursing profession has long taken the lead in practicing evidence-based care. Evidence-based nursing practice may be even more important for mental health nurse practitioners. The scope of nursing practice is "the full range of roles, functions, responsibilities, activities, and decision-making abilities that people in the nursing profession are educated, competent, and empowered to perform." It defines the parameters and boundaries within which nurses practice and it is important for the profession that these are clearly articulated to ensure that nursing practice can meet the needs of society. This scope of practice and standards information can serve as a guide for supportive policies and regulations to govern nursing practice for patients with mental illness.*

Keywords: *nursing practice, scope, mental diseases, mental health*

ВЪВЕДЕНИЕ

Ролята на медицинската сестра в организацията на лечебния процес и грижата за психично болни е трудно да се оцени, тъй като включва в себе си широк кръг въпроси, без които би било невъзможно осъществяването на терапевтичен подход към болния и в крайна сметка достигане на състояние на ремисия или оздравяване (Драганова, Д, Ангелова, Н., 2013).

Оптималното психично здраве е изключително важен фактор и за по-добро физическо здраве. На основата на оптималното психично здраве се развиват и усещанията за благополучие и щастие, които се приемат за важни субективни маркери за оценка на състоянието на едно общество. Психичното здраве има комплексен характер и в неговото развитие и случване участват биологични, психологически, образователни, възпитателни, социални, икономически и културални фактори. Тази мултифакториална генеза на психичното здраве обуславя и необходимостта от комплексен подход за неговото развитие и подобряване (Национална стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2020 – 2030г).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В съвременното здравеопазване дейностите на медицинската сестра включват не само проява на милосърдие към болните и техническо изпълнение на лекарските назначения, но и събиране и анализ на информация и вземане на решения в рамките на нейната компетентност (Наредба №1/08.02.2011г. За професионалните дейности, които медицинските сестри,

акушерките, асоциираните медицински специалисти, зъботехниците и здравните асистенти могат да извършват по назначение или самостоятелно).

Професията на медицинската сестра отдавна е поела водеща роля в предоставянето на грижи, основани на доказателства. Грижата, основана на доказателства, разчита на клиничния опит, критичното мислене и изследователските познания на медицинските сестри. Медицинските сестри използват този набор от умения в подкрепа на решенията, които вземат в грижата за пациентите.

Основаната на доказателства практика в сестринството може да бъде още по-важна за практикуващите медицински сестри в областта на психичното здраве. Психичните и поведенческите разстройства са комплексни, тъй като пациентите могат да са диагностицирани с две или повече заболявания. Освен това те може да са бездомни или лишени от свобода, което прави лечението още по-трудно (Regiscollege, 2023).

В психиатрията, нарастващото развитие на извънболничните услуги повиши прага, за който е показано стационарно лечение, така че болниците приемат пациенти с все по-сложни нужди от грижи. В проучване на хоспитализирани пациенти в болница показва, че една трета от болничните психиатрични легла са заети от пациенти, които се хоспитализират многократно или за дълги периоди от време (Gloay, P. et al., 2019). Характерно за тези пациенти са множеството проблеми, които изискват все по-сложни психопатологични познания и клинична експертиза (Abt, M. et al., 2022).

Медицинските сестри, заети в психиатричните лечебни заведения и отделения играят критична роля в грижата и лечението на лица, които изпитват физическо, психологическо, психическо и духовно страдание. Те осигуряват цялостна грижа за психичното здраве, ориентирана към човека. Основните компоненти в тяхната практика включват насърчаване на здравето и благосъстоянието, профилактика и идентифициране на разстройства на психичното здраве, грижи за лица, изпитващи психичен дистрес и лечение на лица с психични разстройства, включително разстройства при употреба на вещества (Gabrielsson, S. et al., 2020).

В грижата за пациенти с психични заболявания, медицинските сестри са не просто доставчици на здравни услуги - те въплъщават широк набор от роли: застъпници, лидери, координатори на грижата, преподаватели, изследователи и съветници. Тяхното предоставяне на грижи е холистично, съдържащо в себе си пълен спектър от физически и психосоциални потребности. Притежаващи умения за изграждане на терапевтични междуличностни взаимоотношения и съчетани с проникателно разбиране на факторите на околната среда, които могат да повлияят на психиката и благосъстоянието на пациента, медицинските сестри са фигури с основно значение в подобряването на обхвата и ефективността на грижите за психичното здраве. В този контекст необходимостта от самоусъвършенстване, повишаване на

квалификацията, съпричастност, издръжливост и добро финансиране на медицинските сестри, заети в грижата за психичното здраве е не просто важна, но и от съществено значение.

В световен мащаб и исторически, ролите и идентичността на медицинските сестри, оказващи грижи за пациенти с психични заболявания често са били неясно формулирани и непоследователно описани. Това отчасти се доказва чрез липсата на стандартизирано определение за сестрински грижи при пациенти с психични заболявания и често им е приписвана ролята на попечител, засенчена от доминиращата медицинска професия (Higgins, A., Kikku, N., Kristofersson, G.K., 2022).

Сестринската грижа за психично здраве е специалност, която осигурява холистична грижа за насърчаване на физическо и психосоциално благополучие на лица, изложени на риск или преживяващи психични разстройства, разстройства вследствие на употребата на вещества или поведенчески проблеми. Сестринските грижи за психичното здраве подчертават използването на междуличностните отношения като терапевтични инструменти и разглеждат факторите на околната среда, които влияят на психическото здраве. Сестринските грижи при пациенти с психични заболявания осигуряват социализация, психотерапия, обучение на пациенти за поведение към промяна, дават насоки за подобряване на физическото здраве и създават безопасна и комфортна среда, с което насърчават към положителна промяна (American Psychological Association, 2022).

Насърчаването на развитието на медицинските сестри в грижата за психичното здраве трябва да бъде основна цел на преподавателите и експертите по здравни грижи. Това начинание трябва да се изпълни в сътрудничество със заинтересованите страни, включително потребителите на здравни услуги, членове на семейството, обществени групи и съсловни организации. Чрез идентифицирането на множеството перспективи, развитието на ролята на медицинските сестри в грижите за пациенти с психични заболявания може да бъде по-ефективно и съсредоточено върху нуждите на пациентите, тяхното възстановяване и човешки права (Higgins, A., Kikku, N., Kristofersson, G.K., 2022).

Медицинската сестра, полагаща грижи за пациенти с психични заболявания трябва да притежава следните знания, умения и компетенции:

- развива и усъвършенства експертност в грижите за психично здраве, включително специализирана оценка, диагностика, интервенция и оценка на психични разстройства;
- прилага основани на доказателства интервенции за психично здраве, включително психотерапевтични техники и психофармакологични терапии;

- участва в интердисциплинарно сътрудничество и консултации за оптимизиране на грижите за пациентите и насърчаване на възстановяването на психичното здраве;
- консултира и насочва по подходящ начин други здравни специалисти;
- допринася за развитието и разпространението на сестрински знания в областта на психичното здраве чрез научни изследвания, образование и професионално лидерство;
- използва умения за оценка, комуникация, критично мислене и вземане на решения, свързани с терапевтични интервенции и управление на психичното здраве;
- предоставя грижи за психично здраве с висока степен на автономност;
- демонстрира умения за междупрофесионално лидерство в екип;
- притежава развити компетенции за осигуряване и управление на терапевтични умения при пациенти с по-остро протичане на заболяването (Jacobs, E.P., Mkhize, S.W., 2021).

Илюстрирането на обхвата на сестринската практика изисква ясно описание на работата и отговорностите на сестрите и предполага необходимостта да се проучи как те наистина разпределят времето си. Проучванията, ориентирани към общите грижи, се стремят да определят обхвата на сестринската практика във връзка с концепцията за „добавена стойност“, от която пациентите се възползват пряко (Antinaho, T. et al., 2015) и след това да опишат различните задачи на медицинските сестри (Cornell, P. et al., 2010; Farquharson, B. et al., 2013; Westbrook, J.I. et al., 2011), но все още малко проучвания досега са изследвали обхвата на практиката на медицинските сестри в психиатричните отделения.

Международният съвет на медицинските сестри (ICN) вярва, че регулирането е от съществено значение за безопасна и компетентна сестринска практика в грижата за обществото. Той дава определение за обхват на сестринската практиката като „пълнен спектър от роли, функции, отговорности, дейности и способност за вземане на решения, за които индивидите в тази професия са образовани, компетентни и упълномощени да изпълняват" (International Council of Nurses, 2010; Nursing and Midwifery Board of Ireland, 2015). Обхватът на практиката на сестринските грижи определя параметрите и границите, в рамките на които медицинските сестри практикуват и е важно за професията тези параметри да са ясно формулирани, за да се гарантира, че сестринската практика може да отговори на потребностите на обществото. Липсата на подкрепа за медицинските сестри при създаването на обхват на практиката може да доведе до отрицателно въздействие върху сестринските грижи за пациентите и професията.

Изясняването обхваща на практиката за медицинските сестри, заети в предоставянето на психиатрична грижа е от решаващо значение, тъй като той насърчава за споделено разбиране сред обществеността, регулатори, здравни специалисти, политици и други ключови заинтересовани страни за широкият спектър от практики, терапевтични умения, дейности и предприети иновации на съвременните медицински сестри в грижата за пациенти с психични заболявания. Освен това в крайна сметка:

- ще подпомогне развитието на работната сила на медицинските сестри в психиатричните отделения;
- ще повлияе положително националната и международна политика за психично здраве и процедурни рамки, както и системата на здравеопазването;
- ще подобри междупрофесионалната грижа и сътрудничество;
- ще подобри разпределението на хора и ресурси за задоволяване на нуждите и предпочитанията на пациентите, здравните специалисти и широката общественост;
- ще доведе до по-добри здравни резултати и възстановяване за пациентите и специалистите по здравни грижи (Australian College of Mental Health Nurses (2013)).

При грижите за хора с психични разстройства, медицинските сестри трябва да демонстрират експертен опит, както в сестринските грижи така и в управлението на грижите. Техният подход трябва да бъде съобразен така, че да отговаря на уникалните нужди на пациентите и техните семейства. Възприетият модел на грижа трябва да се основава на възстановяване и да е ориентиран към човека, от „рисково“ поведение и остро заболяване към дългосрочно възстановяване и рехабилитация (Hurley, J. et al., 2022).

Американската асоциация на медицинските сестри (ANA), съвместно със Световната здравна организация очертават следната рамка на обхвата на сестринската практика при пациенти с психични заболявания:

- Медицинските сестри по психично здраве използват съвместен, холистичен и основан на доказателства подход за предоставяне на грижа, ориентирана към човека, в рамките на интердисциплинарни екипи. Като специалисти по психично здраве, те:
- започват кариерата си с успешно завършване на бакалавърска степен, специалност „Медицинска сестра“ и следва да притежават следдипломна квалификация по психично здраве;
- използват стратегии за превенция и ранна намеса, включително намаляване на риска и насърчаване на устойчивостта на психичното здраве;

- извършват цялостни оценки на психичното здраве чрез събиране и анализиране на данни за състоянието на пациентите, като се вземат предвид техните физически, психологически, социални и културни контексти;
- работят в сътрудничество с интердисциплинарни екипи, използвайки международно приети системи за класификация на психичното здраве;
- разработват цялостни, персонализирани планове за сестрински грижи въз основа на нуждите на пациента/семейството, преживяванията на пациента и идентифицират постижими и измерими резултати;
- прилагат ориентиран към човека модел на възстановяване, включващ принципи на споделено вземане на решения и насърчаване на автономността на пациентите;
- предоставят консултации и психообразование на пациентите, свързани с техните преживявания и разстройства на психичното здраве, прилагат адаптиран подход, насочен към индивидуалното обучение на пациентите и съобразен с техните способности;
- координират грижите в партньорство с пациента и семейството, насърчават за ангажираност на пациентите, изслушват техните мнения и опит и ги насърчават за тяхното активно участие в грижите за себе си;
- поддържат изчерпателни и точни сестрински досиета, като се придържат към принципите за защита и поверителност на данните;
- сътрудничат в рамките на интердисциплинарните екипи за защита на физическото и психично здраве и благополучие на пациентите;
- поддържат сестринският етичен кодекс, признаващ и зачитащ човешките права, ценности, обичаи и опит на пациенти, семейства и колеги;
- ангажират се в непрекъснато професионално развитие и практика, в крак с настоящите изследвания и насоки за психично здраве и допринасят за напредъка на сестринска практика за психично здраве;
- приемат ролята на застъпник за психичното здраве в по-широк обществен контекст, чрез оспорване на стигмата и дискриминацията към пациентите с психични заболявания и насърчаване на грамотността в обществото в областта на психичното здраве и благополучие;
- включват се прилагането на цифрови здравни технологии, телездраве и други иновативни подходи и практики където е подходящо, за подобряване на достъпа и предоставянето на грижи за психичното здраве (Australian College of Mental Health Nurses, 2013; American Nurses Association 2015 & 2022).

На основата на описанието на обхвата на практиката на медицинските сестри в грижите за психично здраве, Американската асоциация на медицинските сестри по психично здраве очертава следните основни елементи (American Psychiatric Nurses Association, 2022):

Холистична грижа, ориентирана към човека - Медицинските сестри по психично здраве осигуряват цялостна грижа за психичното здраве, ориентирана към човека, разпознаване на сложността на човешкия опит и приоритизиране на връзката между пациент и медицинска сестра.

Етична практика и човешки права - Медицинските сестри по психично здраве са длъжни да уважават достойнството и човешките права на всеки пациент, запазват поверителността, осигуряват защита на пациента и неговите потребности, чрез своята практика и компетентност. Като при всички медицински сестри, медицинските сестри за психично здраве трябва да защитават и насърчават човешките права на всички хора и да се застъпват за справяне и намаляване на стигмата, свързана с психичните заболявания и разстройства, свързани с употребата на вещества. Повишаване на квалификацията им и продължаващото обучение са основни за предоставянето на висококачествена грижа.

Клинична практика - Медицинските сестри по психично здраве трябва да бъдат квалифицирани в оценката, диагнозата, лечението и грижите за пациенти с психични заболявания и разстройства, свързани с употребата на вещества.

Лидерство и застъпничество - Медицинските сестри по психично здраве са признати за лидери и се насърчават да се застъпват при психичните здравни проблеми на всички нива: грижи за отделния пациент, организационни промени, обществеността и промяна в политиката на здравната система.

Специализирани знания и умения - Медицинските сестри по психично здраве трябва да притежават специализирани познания за психичните разстройства, психофармакология, техники за психотерапия и кризисна интервенция.

Междупрофесионално сътрудничество - Медицинските сестри по психично здраве работят като част от интердисциплинарен екип, който е в непрекъснато сътрудничество с други здравни специалисти, специалисти с опит в здравната система и такива извън нея, чрез които да се осигури цялостна грижа за психичното здраве.

Образование и сертифициране - Медицинските сестри по психично здраве трябва да притежават съответното образование според регулаторния орган в съответната страна. Освен това трябва да притежават подходящи квалификации в областта на специалността (Gabrielsson, S. et al., 2020).

Изследвания и основаваща се на доказателства практика – От медицинските сестри по психично здраве се очаква да прилагат най-добрите налични доказателства в тяхната практика и да допринасят за науката за сестринството чрез участия в различни изследвания.

Световната здравна организация (2016) подчертава жизненоважната роля, която медицинските сестри за психично здраве заемат в насърчаване на психичното здраве, предотвратяване на психичните заболявания, предоставяне на грижи за хора с психични заболявания и подпомагане на рехабилитацията (World Health Organization, 2016).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Грижата за психичното здраве е едновременно предизвикателство и възнаграждение, изисквайки притежанието на специализиран набор от ценности, знания, умения и качества.

Психичното здраве е толкова важно, колкото и физическото здраве при определяне на цялостното благосъстояние на индивиди и общности. Чрез формулирането на обхвата на сестринската практика в грижата за пациенти с психични заболявания се дава възможност да се установят нейните рамки и се осигурява на обществата общоприето разбиране на отговорностите и компетенциите, необходими при предоставянето на сестрински грижи. Тази информация за обхвата на практиката и стандартите може да послужи като ръководство за поддържащи политики и разпоредби, които да уреждат сестринската практика при тези пациенти.

Медицинските сестри имат отговорност да осигурят, че тяхната практика се придържа към границите, определени от съответния нормативен акт. Те носят лична отговорност за практикуване в рамките на собствената си компетентност, спазвайки професионалните кодекси на етиката и следването на стандарти в професионалната практика.

Доказателствата показват незаменимата ролята на медицинските сестри по психично здраве в осигуряване на висококачествена грижа и подобряване на резултатите за пациентите с психични заболявания. В този контекст текущите изследвания и политическият фокус са абсолютно необходими за по-нататъшно развитие на тази работна сила, за подобряване на предоставянето на грижи и осигуряване на справедлив достъп до услуги за психично здраве. Когато търсенето на услуги за психично здраве продължава да расте, медицинските сестри, полагащи грижи за пациенти с психични заболявания ще продължат да бъдат решаваща част в търсенето на решения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Драганова, Д, Ангелова, Н., (2013). Развитие на сестринските грижи в психиатрията, Известия на съюза на учените – Варна 2“ 2013, Том XVIII, 71-75.
2. Национална стратегия за психично здраве на гражданите на Република България 2020 – 2030г.
3. Наредба N1/ 08.02.2011 за професионалните дейности, които медицинските сестри, акушерките, асоциираните медицински специалисти, зъботехниците и здравните асистенти могат да извършват по назначение или самостоятелно.
4. Abt, M., Lequin, P., Bobo, M. L., Vispo Cid Perrottet, T., Pasquier, J., & Ortoleva Bucher, C. (2022). The scope of nursing practice in a psychiatric unit: A time and motion study. *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 29(2), 297–306. <https://doi.org/10.1111/jpm.12790>
5. American Nurses Association (2015). *Nursing: Scope and Standards of Practice*. Silver Spring: ANA.
6. American Nurses Association (2022). *Psychiatric-Mental Health Nursing: Scope and Standards of Practice*. 3rd ed. Maryland: ANA.
7. American Psychiatric Nurses Association (2022). *About Psychiatric-Mental Health Nursing*. Available at: <https://www.apna.org/about-psychiatric-nursing/>.
8. American Psychological Association (2022). *APA Dictionary of Psychology: Psychiatric Nursing*. Available at: <https://dictionary.apa.org/psychiatric-nursing>.
9. Antinaho, T. , Kivinen, T. , Turunen, H., & Partanen, P. (2015). Nurses’ working time use – how value adding it is? *Journal of Nursing Management*, 23(8), 1094–1105. 10.1111/jonm.12258
10. Australian College of Mental Health Nurses (2013). *Scope of practice of Mental Health Nurses in Australia*
https://researchoutput.csu.edu.au/ws/portalfiles/portal/21102912/9394240_Published_report_OA.pdf.
11. Cornell, P. , Herrin-Griffith, D. , Keim, C. , Petschonek, S. , Sanders, A. M. , D’Mello, S. , Golden, T. W. , & Shepherd, G. (2010). Transforming nursing workflow, part 1: The chaotic nature of nurse activities. *JONA The Journal of Nursing Administration*, 40(9), 366–373.
12. Gabrielsson, S., et al. (2020). ‘Positioning Psychiatric and Mental Health Nursing as a Transformative Force in Health Care’ *Issues in Mental Health Nursing*. 41(11): pp. 976-984.
13. Golay, P., Morandi, S., Conus, P., & Bonsack, C., (2019). Identifying patterns in psychiatric hospital stays with statistical methods: towards a typology of post-deinstitutionalization hospitalization trajectories. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 54(11), 1411–1417. 10.1007/s00127-019-01717-7

14. Higgins, A., Kilkku, N. and Kristofersson, G.K. (2022). Advanced Practice in Mental Health Nursing: A European Perspective. 1st ed. New York: Springer.
15. Hurley, J., et al. (2022). 'Utilizing the mental health nursing workforce: A scoping review of mental health nursing clinical roles and identities' International Journal of Mental Health Nursing. 31(4): pp. 796-822.
16. Jacobs, E.P. and Mkhize S.W., (2021). 'Experiences of advanced psychiatric nurses regarding the need for prescriptive authority in KwaZulu-Natal' Health SA. 26: p. 1678.
17. Nursing and Midwifery Board of Ireland, (2015). Scope of Nursing and Midwifery Practice Framework. <https://www.nmbi.ie/nmbi/media/NMBI/Publications/Scopeof-Nursing-Midwifery-Practice-Framework.pdf?ext=.pdf>.
18. Farquharson, B., Bell, C. , Johnston, D., Jones, M., Schofield, P., Allan, J., Ricketts, I., Morrison, K., & Johnston, M. (2013). Frequency of nursing tasks in medical and surgical wards. Journal of nursing management, 21(6), 860–866.
19. Regiscollege, (2023). Evidence-Based Practice in Nursing for Mental Health Nurses, <https://online.regiscollege.edu/blog/mental-health-evidence-based-practices-nursing/>
20. Westbrook, J. I. , Duffield, C. , Li, L. , & Creswick, N. J. (2011). How much time do nurses have for patients? A longitudinal study quantifying hospital nurses' patterns of task time distribution and interactions with health professionals. BMC Health Services Research, 11(319), 1472–6963.
21. World Health Organization (2016). Regional Office for Europe - Integrated Care Models: an overview, in Working document, Copenhagen, Denmark. 2016, WHO EURO: Copenhagen.

Адрес за кореспонденция:

Мирослава Илиева
Катедра „Здравни грижи”
ФОЗЗГ РУ „Ангел Кънчев”
ул. „Студентска” №8
milieva@uni-ruse.bg